

УДК 738.8

DOI <https://doi.org/10.32782/facs-2024-3-27>**Ольга ПЛОХА**

аспірантка, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, вул. Лаврська, 9, м. Київ, Україна, 01015

ORCID: 0000-0002-0410-8647**Бібліографічний опис статті:** Плоха, О. (2024). Керамічна скульптура: від гончарства до мистецтва. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 200–205, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-3-27>

КЕРАМІЧНА СКУЛЬПТУРА: ВІД УЖИТКОВОСТІ ДО ХУДОЖНЬОЇ ОБРАЗНОСТІ

Мета статті – відслідкувати основні етапи трансформації форм та характеристик керамічної скульптури від гончарства до сучасного мистецтва. **Методологія дослідження** ґрунтується на міждисциплінарному поєднанні наукових підходів з мистецтвознавства, культурології, історії. Також застосовано загальнонаукові методи синтезу, аналізу, порівняння, узагальнення тощо. **Наукова новизна** полягає у виокремленні основних чинників і етапів трансформації керамічної скульптури від гончарства до різновиду сучасного мистецтва. **Висновки.** Глина, як матеріал, і кераміка, як техніка її загартування шляхом випалу, – це форма виробництва, така ж давня, як і історія людства. Однак кераміку почали сприймати як мистецтво лише в ХХ столітті. До того керамічне мистецтво, хоча й існувало поряд з іншими мистецтвами, зокрема такими як скульптура та живопис, на відміну від них, зосереджувалося на раціонально-потребових функціональних особливостях. Тому кераміку згадували лише як гончарство, ремесло та промислове виробництво. І лише коли креативні ідеї та концепції епохи модернізму та постмодернізму ХХ століття взяли верх над матеріалами та ручним виробництвом, які раніше зосереджувалися на таких особливостях, як майстерність і функціональність виробів, мистецтво керамічної скульптури вийшло на новий рівень позиціонування та стало невід'ємною частиною культурної спадщини, що розвивалася впродовж історії, і надалі представлятиме творчість і свободу вираження митців. При цьому завдяки зручностям, створеним технологіями, мистецький досвід і творців, і глядачів постійно покращуватиметься. Зв'язок між керамічним мистецтвом і технологіями продовжує зростати, особливо завдяки нещодавнім досягненням у технології 3D-друку, яка надає художникам більшу творчу свободу та дозволяє створювати складніші форми та деталі в керамічних скульптурах.

Ключові слова: керамічна скульптура, гончарство, ремесло, мистецтво, технології.

Olga PLOKHA

Postgraduate Student, National Academy of Managers of Culture and Arts, 9 Lavrska St, Kyiv, Ukraine, 01015

ORCID: 0000-0002-0410-8647

To cite this article: Plokhа, O. (2024). Keramichna skulptura: vid honcharstva do mystetstva [Ceramic sculpture: from pottery to art]. *Fine Art and Culture Studies*, 3, 200–205, doi: <https://doi.org/10.32782/facs-2024-3-27>

CERAMIC SCULPTURE: FROM UTILITY TO ARTISTIC IMAGERY

The purpose of the article is to trace the main stages of transformation of the forms and characteristics of ceramic sculpture from pottery to modern art. **The research methodology** is based on an interdisciplinary combination of scientific approaches from art history, cultural studies, and history. General scientific methods of synthesis, analysis, comparison, generalization, etc. are also applied. **Scientific novelty** consists in identifying the main factors and stages of transformation of ceramic sculpture from pottery to a type of modern art. **Conclusions.** Clay, as a material, and ceramics, as a technique of hardening it by firing, are a form of production as old as the history of mankind. However, ceramics began to be perceived as art only in the 20th century. Before that, ceramic art, although it existed alongside other arts, in particular such as sculpture and painting, unlike them, focused on rationally necessary functional features. Therefore, pottery was mentioned only as pottery, craft and industrial production. And only when the creative ideas and concepts of the era of modernism and postmodernism of the 20th century took over the materials and manual production, which previously focused on such features as the craftsmanship and functionality of the products, did the art of ceramic sculpture reach a new level of positioning. The art of ceramic sculpture has become an integral part of cultural heritage that has evolved throughout history and will continue to represent the creativity and freedom of expression of artists. At the same time,

thanks to the conveniences created by technology, the artistic experience of both creators and viewers will constantly improve. The connection between ceramic art and technology continues to grow, especially with recent advances in 3D printing technology, which gives artists more creative freedom and allows for more complex shapes and details in ceramic sculptures.

Key words: *ceramic sculpture, pottery, craft, art, technology.*

Актуальність дослідження. Кераміка є важливою формою творчого вираження, яка використовувалася багатьма культурами впродовж багатьох часів як прикраса або предмети повсякденного вжитку, такі як посуд для приготування їжі, адже глиняний матеріал приймає будь-яку форму та легко її змінює.

Водночас керамічна скульптура є важливою складовою мистецтва та має сильну художню традицію в історії людства. Вона існує з найдавніших цивілізацій. У Стародавньому Єгипті, Стародавній Греції, Римській імперії люди відображали свої релігійні і міфологічні вірування та культуру через керамічні скульптури. У період Середньовіччя та Відродження ремісники виготовляли керамічні скульптури, щоб підкреслити естетичні аспекти внутрішнього оздоблення церков. Скульптури цих періодів вирізнялися своєю традиційною майстерністю та технікою ручної роботи. У сучасному світі підхід до призначення керамічної скульптури радикально трансформувався, а технологічний прогрес кардинально змінив відповідне мистецтво, підсиливши до нього інтерес і науковців, і митців. Водночас прослідковування основних етапів перетворення кераміки як функціонального виду ремесла на мистецтво – актуальне дослідницьке завдання, яке дасть змогу зрозуміти можливі подальші метаморфози та інноваційні прориви, які відбуватимуться у керамічній скульптурі, а також її мистецький потенціал в умовах розвитку новітніх комп'ютерних технологій, зокрема 3D-дизайну.

Аналіз досліджень. Кераміка та декоративна керамічна скульптура – не нова тема досліджень зарубіжних авторів. Проте інтерес до неї лише посилюється, про що свідчить поява нових ґрунтовних праць. Так, книга Ю. Моріто «Цілісний підхід до керамічної скульптури: її історія, теорія та матеріальність» пропонує цілісне уявлення про керамічне мистецтво, включаючи його історію, теорію та матеріальність, обговорює ідеї кераміки та скульптури, зосереджується на структурах, що стоять за формами та кольорами, які становлять керамічне мистецтво. Книга також містить зобра-

ження творів керамічного мистецтва разом з описом їхньої історії, технік і концепцій та має на меті зробити внесок у процес керамічної роботи в студії, надаючи цілісне уявлення про керамічне мистецтво та ресурси, в яких люди можуть знайти рішення та натхнення для своїх мистецьких робіт (Morito, 2022).

У публікації «Дискусії про ідентичність у кераміці та кераміку в сучасному мистецтві» Е.-Б. Хавасі вивчає стан кераміки, яка пройшла унікальний процес модернізації та була піддана численним дискусіям щодо своєї ідентичності та місця у сучасному мистецтві (Havasi, 2020).

Р. Гуї у статті «Художні особливості як мова вираження сучасного мистецтва керамічної скульптури» аналізує духовну конотацію керамічного мистецтва та поточну ситуацію в сучасній керамічній скульптурі, обговорює вплив національної культури на сучасну керамічну скульптуру Китаю, пояснює застосування та втілення національної культури в створенні сучасної керамічної скульптури, з якої можна отримати натхнення, а потім застосувати її художню конотацію до художньої творчості (Gui, 2019).

О. Боздемір у публікації «Історія та майбутнє керамічної скульптури: від стародавніх глиняних фігурок до сучасного 3D-друку» має на меті вивчити історію та майбутнє керамічної скульптури, оцінивши розвиток цього важливого виду мистецтва. Він спостерігає за роллю та еволюцією мистецтва керамічної скульптури від давніх часів до сьогодення, обговорюючи його потенціал у майбутньому (Bozdemir, 2024).

У статті «Художній дизайн керамічної скульптури на основі технології 3D-друку та електрохімії» китайські дослідники Ц. Чжу та В. Лю для вирішення художнього дизайну керамічної скульптури запропонували метод, заснований на технології 3D-друку. Використовуючи програмне забезпечення моделювання ANSYS ICEMCFD, вони перевірили ефективність методу проєктування керамічної скульптури на основі технології 3D-друку, визначили та порівняли ефект, похибку розміру та точності трьох груп методів проєктування (Zhu, Liu, 2022).

Керамічному мистецтву присвячені й напрацювання українських вчених.

У публікації «Художня кераміка як вид декоративно-прикладного мистецтва: історичний аспект» Ю. Кулик аналізує місце художньої кераміки в системі декоративно-прикладного мистецтва, а також основні етапи та процеси у розвитку кераміки, які визначили її становлення як галузі мистецтва (Кулик, 2018).

І. Гуржій та Д. Коршунов у статті «Сучасна монументальна керамічна скульптура в рекреаційному середовищі» аналізують питання поєднання архітектурного рекреаційного простору і керамічного монументального мистецтва, серед яких взаємозв'язок монументально-декоративних форм декоративного мистецтва (кераміки з архітектурою). Також дослідник описують «принципи взаємодії рекреаційного середовища і монументального декоративного керамічного твору, що ґрунтується на об'ємних домінантах, на просторових домінантах і на домінуванні лінійно-осьового зв'язку» (Гуржій, Коршунов, 2022). Автори звертають увагу на парк монументальної керамічної скульптури Музею гончарства в Опішному.

У статті «Художня мова сучасної української кераміки» Т. Зіненко порушує питання «узагальнення та систематизації виражальних засобів, що використовуються художниками для створення творів сучасного мистецтва кераміки. Доводиться теза, що сучасне керамічне мистецтво в Україні демонструє широкий спектр експериментів з матеріалами, фактурами, різноманітними підходами до процесів формотворення, декорування та випалу для створення унікальних ефектів на поверхні твору. Художня мова окремих сучасних українських художників розглядається у контексті зв'язків з традиціями та пошуком нових виражальних засобів для візуалізації авторської ідеї» (Зіненко, 2021).

І ще хотілося б наголосити на одній унікальній події, за результатами якої було видано альбом-каталог зі статтями «відомих українських мистецтвознавців про художні пошуки й здобутки авторів гігантських скульптур, відомості про учасників симпозиуму, каталог, анотації творів, фотолітопис подій, прес-бібліографію та інші матеріали» (Національний симпозиум монументальної кераміки, 2021). У 2021 р. за підтримки Українського культурного фонду до 30-річчя Незалежності України провідні

українські художники-керамісти виготовили 7 велетенських (понад 5 м) глиняних скульптур, започаткувавши серію тематичних локацій найбільшої у Європі Національної галереї монументальної глиняної скульптури під відкритим небом.

Отже, з одного боку інтерес до мистецтва кераміки серед українських науковців не вщухає, з іншого, на нашу думку, не вистачає ґрунтовних сучасних досліджень.

Мета статті – відслідкувати основні етапи трансформації форм та характеристик кераміки від гончарства до сучасного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Кераміка є одним із перших матеріалів, які люди використовували для виготовлення предметів, що зумовлено якостями глини, яка за структурою підходить для формотворення, твердне та стає міцною після випалювання, полірування та глазурування.

Поняття «кераміка» походить від грецьк. *keramikos* – гончарний посуд та *keramos* – гончарна глина. Більшість стародавніх керамічних виробів виготовляли з глини або глини з добавками, пресованої та обпаленої. Цей метод досі використовується для посуду та декоративної кераміки.

Немає конкретних даних про те, де і коли вперше почали виготовляти кераміку. Її зразки, які знаходять у поселеннях Анатолії та Верхньої Месопотамії, датовані 6000 роком до нашої ери (Erman, 2012, p. 20).

Вважається, що гончарство виникло внаслідок потреби людини у посуді у процесі переходу до землеробства, тобто осілости, що й стало першим кроком до індустріалізації кераміки. Знайдений керамічний посуд, прикрашений простими геометричними візерунками, вказує на період неоліту (*Anadolu Medeniyetleri Müzesi*, 1997, p. 25). З винаходом гончарного круга в 3000-х роках спосіб виробництва кераміки покращився, почали виробляти міцніші та естетичніші керамічні предмети, стало можливим різноманітне декорування (*Anadolu Medeniyetleri Müzesi*, 1997, p. 62). Тобто у створенні перших керамічних виробів люди керувалися потребами, а не естетичними міркуваннями. Утім, кераміка завжди була важливою формою творчого вираження, тому що вона використовувалася не лише як предмет повсякденного вжитку, а й як краса. Та й посуд мав

хоч і примітивні, але все ж малюнки. Техніки декору та візерунки відрізнялися залежно від культури, так керамічне виробництво потребувало відповідних навичок, тому перетворилося на ремесло.

Отже, з плином часу розвиток гончарства, прогрес технології та техніки випалу, а також зростання естетичних вимог започаткували формування відповідного ремесла, яке з переходом до масового виробництва індустріалізувалося. З цього періоду кераміка значно розвинулася як галузь промисловості.

Хоча це принесло велику виробничу зручність, традиційні гончарні майстерні починають пропонувати одноманітну та дешеву кераміку, керуючись логікою швидкого виробництва та прибутку. Адже вироби ручної роботи були одиничним і дуже дорогим, тому перевага віддавалася дешевим товарам масового виробництва.

Отже, наступні покоління орієнтувалися не на декоративно-прикладне мистецтво, а окремо на мистецтво та ремесла. Фактично для кераміки промислова революція стала справжньою катастрофою. Вона не розглядалася як «класичне» чи «високе» мистецтво, як скульптура. При цьому живопис і скульптура вийшли з архітектури і виявили своє самостійне існування, тоді як кераміка розвивалася як ремесло і зустрілася з архітектурою лише у ХХ столітті.

З розвитком дизайну вона зайняла почесне місце як матеріал в архітектурі. Такі архітектурні течії, як Баугауз і Арт-деко, створили власні стилі кераміки. Зараз дизайн кераміки несе в собі художні ідеї, і багато заводів зараз співпрацюють з дизайнерами (Navasi, 2020).

ХХ століття – це епоха прогресу, воно стало свідком багатьох суттєвих змін у технологіях, філософії, мистецтві і под. Виникали нові форми творчого вираження, які відрізнялися від класичного їх розуміння. Цей стосувалося насамперед живопису та скульптури, які від народження були взаємопов'язаними.

Кераміка змінила свою перспективу і почала з'являтися в академіях у різних містах Європи, виникають кафедри кераміки, активізуються різноманітні дослідження, художники почали відкривати приватні керамічні майстерні, намагаючись надати кераміці неповторну форму та зафіксувати спільну мову з пластику. Традиційний гончарне мистецтво поволі втрачало

консерватизм, оновившись новими думками та активною роботою молодих керамістів. Викає нова форма і зміст, новий стиль, який називають керамічним мистецтвом.

Провідні художники П. Пікассо, М. Шагал, П. Гоген, Ж. Кокто використовували кераміку не як матеріал, а як художній інструмент, як засіб вираження власної художньої мови, що стало вагомим внеском у мистецьку трансформацію кераміки.

Особливе місце в цьому процесі зайняв іспанський художник-сюрреаліст Ж. Міро. Прагнучи привнести в образотворче мистецтво щось нове та незвичайне, він експериментував з матеріалами. Його перша композиційна робота датується 1931 р., а з середини 40-х років ХХ століття митець почав створювати керамічні композиції. Так глина на довгі роки стане його улюбленим матеріалом. І кераміка, і скульптура дали змогу художнику створити не просто вразливі вироби, а й наочно засвідчили історичний зв'язок між скульптурою та керамікою. Твори Ж. Міро – це архітектура, доповнена керамікою (фрески та твори великого формату), що робить творчість митця справжнім прикладом концепції мистецтва. Він робив живописні перенесення, продовжував виготовляти кераміку до 80-х років, і саме він вплинув на більшість керамістів другої половини ХХ століття (Suàrez, 2003).

Митці вирішили поставити під сумнів ремесло, ігнорували традиції, надавали їм нової якості. Вони апелювали до створення нової мови через абстракцію, більше зосереджуючись на відході від традицій. Відомі художники (скульптор І. Ногучі, Ж. Жув, Г. Гамбоне, Д. Канеко, Т. Такаезу та інші) створили різновид, який називається «абстрактна кераміка» (Navasi, 2020).

У 70-х роках ХХ століття насамперед змінилася архітектура, згодом зміни стали відчутними в усіх мистецтвах. Постмодерністський стиль ґрунтується на використанні багатьох компонентів, матеріалів, інструментів, апелюючи до нескінченної різноманітності. Кераміка також підпала під гібридизацію, почала поєднуватися з іншими матеріалами, формами вираження та технологіями. Найважливішими питаннями, на яких зосереджується кераміка з 70-х років ХХ століття, стали «фемінізм», «відносини ремесло-мистецтво», «функці-

ональна проблема», «архітектура і місто», «об'єкт як форма, функція і значення» тощо (Наvasi, 2020).

Нині керамісти використовують всі прийоми і методи, притаманні сучасному мистецтву. Тому наразі кераміка майже повністю позбавлена орнаментів і прикрас ремісничого періоду. Нові форми, які трансформують поняття краси та естетики, протиставляються стереотипним традиційним формам. Основна мета – змусити аудиторію задуматися про нову форму та новий сенс, який вона привносить.

В умовах швидкого технологічного розвитку, особливо з появою комп'ютерних дизайнерських програм та 3D-принтерів, кераміка продовжує зазнавати своєрідних метаморфоз. Адже сама кераміка – це дивовижна форма тривимірного твору мистецтва, зробленого з глини, а керамічна інженерія – це наука та мистецтво створення корисних предметів із керамічних матеріалів. У майбутньому кераміка або повністю відмовиться від ручної праці, або стане повністю цифровою.

Отже, художня кераміка пройшла довгий шлях свого розвитку, «виробила своєрідну візуальну мову, притаманну тільки цьому виду мистецтва. Водночас реалії сучасного життя спричиняють трансформацію художньої мови, збільшують палітру застосування виражальних засобів, властивих сучасній кераміці, породжують нові різноманітні варіації» (Зіненко, 2021, с. 23). Утім, сучасні художники-керамісти все ще дотримуються гончарних традицій поєднання вогню та глини, звертаючи увагу як на ремісничу техніку, так і на мистецько-естетичні якості. Тому сучасна керамічна скульптура – це вид мистецтва, в якому використовується глина як матеріал для створення об'ємного художнього зображення. Митці створюють глиняні скульптури, а потім обпалюють їх у печі, щоб глина затверділа і стала довговічною. Перед випалюванням глину часто змішують з іншими матеріалами, такими як пластик або метал. Деякі художники використовують техніку ручного виготовлення для створення своїх виробів, інші працюють на відповідному устаткуванні.

Українська дослідниця Т. Зіненко наголошує, що розвитку сучасного українського

керамічного мистецтва найбільше посприяла діяльність Національного музею-заповідника українського гончарства (Опішня). Саме він, на думку дослідниці, «акумулював художню творчість завдяки проведенню симпозіумів керамічної скульптури, монументальної кераміки тощо. Формування нового покоління художників-керамістів забезпечували ново відкриті керамічні університетські художні школи в Полтаві, Києві, Черкасах та інших містах» (Зіненко, 2021, с. 26). Тому дослідження діяльності Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, зокрема окремих зразків його колекції, представляє перспективний напрям подальших досліджень.

Висновок. Глина, як матеріал, і кераміка, як техніка її загартування шляхом випалу, – це форма виробництва, така ж давня, як і історія людства. Однак кераміку почали сприймати як мистецтво лише в ХХ столітті. До того керамічне мистецтво, хоча й існувало поряд з іншими мистецтвами, зокрема такими як скульптура та живопис, на відміну від них, зосереджувалося на раціонально-потребових функціональних особливостях. Тому кераміку згадували лише як гончарство, ремесло та промислове виробництво. І лише коли креативні ідеї та концепції епохи модернізму та постмодернізму ХХ століття взяли верх над матеріалами та ручним виробництвом, які раніше зосереджувалися на таких особливостях, як майстерність і функціональність виробів, мистецтво керамічної скульптури вийшло на новий рівень позиціонування. Мистецтво керамічної скульптури стало невід'ємною частиною культурної спадщини, що розвивалася впродовж історії, і надалі представлятиме творчість і свободу вираження митців. При цьому завдяки зручностям, створеним технологіями, мистецький досвід і творців, і глядачів постійно покращуватиметься. Зв'язок між керамічним мистецтвом і технологіями продовжує зростати, особливо завдяки нещодавнім досягненням у технології 3D-друку, яка надає художникам більшу творчу свободу та дозволяє створювати складніші форми та деталі в керамічних скульптурах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гуржій І., Коршунов Д. Сучасна монументальна керамічна скульптура в рекреаційному середовищі. *Естетика і етика педагогічної дії*. 2022. Вип. 26. С. 130–136.
2. Зіненко Т. Художня мова сучасної української кераміки. *Мистецтвознавство України*. 2021. № 21. С. 23–28.
3. Кулик Ю. Художня кераміка як вид декоративно-прикладного мистецтва: історичний аспект. *Молодий вечірний*. 2018. № 9 (61). С. 350–352.
4. Національний симпозиум монументальної кераміки «Гіганти незалежної України»: Альбом-каталог. Опішне: Українське Народознавство, 2021. 144 с.
5. Anadolu Medeniyetleri Müzesi. Ankara: Dönmez Offset Müze Eserleri Turistik Yayınları, 1997. 256 p.
6. Bozdemir O. The History and Future of Ceramic Sculpture: From Ancient Clay Figures to Modern 3D Printing. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 2024. № 23(2). P. 420–436.
7. Erman Onur D. Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın Ateşle Dansı. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*. 2012. № 4 (1). P. 18–33.
8. Gui R. The Artistic Features an Expression Language of Contemporary Ceramic Sculpture Art. *International Conference on Humanities, Cultures, Arts and Design*. ICHCAD, 2019. P. 100–105.
9. Havasi E. B. Discussions on Identity in Ceramics and Ceramics in Contemporary Art. *International Journal of Scientific and Technological Research*. 2020. Vol 6. № 10. P. 114–125.
10. Morito Y. A Holistic Approach to Ceramic Sculpture: Its History, Theory, and Materiality. Cambridge Scholars Publishing, 2022. 225 p.
11. Suárez A. La influència de Joan Miró en la ceràmica contemporània espanyola. Universitat de Barcelona. Departament de Pintura, 2003. 241 p.
12. Zhu J., Weiyu Liu. Art Design of Ceramic Sculpture Based on 3D Printing Technology and Electrochemistry. *Journal of Chemistry*. 2022. № 4. P. 1–9.

REFERENCES:

1. Hurzhii, I., Korshunov, D. (2022) Suchasna monumentalna keramichna skulptura v rekreatsiinomomu seredovytsi [Modern monumental ceramic sculpture in a recreational environment]. *Estetyka i etyka pedahohichnoi dii*, 26, 130–136 [in Ukrainian]
2. Zinenko, T. (2021). Khudozhnia mova suchasnoi ukrainskoi keramiky [Artistic language of modern Ukrainian ceramics]. *Mystetstvoznavstvo Ukrainy*, 21, 23–28 [in Ukrainian]
3. Kulyk, Y. (2018). Khudozhnia keramika yak vyd dekoratyvno-prykladnoho mystetstva: istorychnyi aspekt [Artistic ceramics as a type of decorative and applied art: historical aspect]. *Molodyi vchenyi*, 9 (61), 350–352 [in Ukrainian]
4. Natsionalnyi symposium monumetalnoi keramiky «Hihanty nezaleznoi Ukrainy»: Albom-kataloh [National Symposium of Monumental Ceramics “Giants of Independent Ukraine”: Catalog album] (2021). Opishne: Ukrainske Narodoznavstvo [in Ukrainian]
5. Anadolu Medeniyetleri Müzesi (1997) Ankara: Dönmez Offset Müze Eserleri Turistik Yayınları [in Turkish]
6. Bozdemir, O. (2024). The History and Future of Ceramic Sculpture: From Ancient Clay Figures to Modern 3D Printing. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 23(2), 420–436 [in English]
7. Erman Onur, D. (2012). Türk Seramik Sanatının Gelişimi: Toprağın Ateşle Dansı. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, 4 (1), 18–33 [in Turkish]
8. Gui, R. (2019) The Artistic Features an Expression Language of Contemporary Ceramic Sculpture Art. *International Conference on Humanities, Cultures, Arts and Design*. ICHCAD, 100–105 [in English]
9. Havasi, E. B. (2020) Discussions on Identity in Ceramics and Ceramics in Contemporary Art. *International Journal of Scientific and Technological Research*, 6/10, 114–125 [in English]
10. Morito, Y. (2022) A Holistic Approach to Ceramic Sculpture: Its History, Theory, and Materiality. Cambridge Scholars Publishing [in English]
11. Suárez, A. (2003) La influència de Joan Miró en la ceràmica contemporània espanyola. Universitat de Barcelona. Departament de Pintura [in Spanish]
12. Zhu, J., Liu, W. (2022) Art Design of Ceramic Sculpture Based on 3D Printing Technology and Electrochemistry. *Journal of Chemistry*, 4, 1–9 [in English]